

DEBRECZENI PROTESTÁNS LAP

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETI KÖZLÖNY.

A lap szellemi részét illető minden közlemény a szerkesztőség czíme alatt küldendő.

Megjelen hetenként egyszer szombaton, másfél íven.

Előfizetési ár: egész évre 6 frt (12 korona), félévre 3 frt (6 korona). Hirdetések díja: *Benn a lapban* egész oldal 8 frt, félooldal 4 frt, negyedoldal 2 frt; *a borítékon* egész oldal 4 frt, $\frac{1}{2}$ oldal 2 frt, $\frac{1}{4}$ oldal 1 frt. Többszörös hirdetésnél árengedmény adatik. Bélyegdíj minden hirdetésnél külön 30 kr.

Egyes szám ára 15 kr.

Az előfizetési pénzek

s a lap megrendelésére és szétküldésére vonatkozó összes megkeresések szintén a szerkesztőhöz intézendők.

Rehabilitáció.

Azt gondoltuk, hogy mindenki meg lévén győződve már egyházunk belső és külső építésének szükségességéről, sőt arról is, hogy ebben a tekintetben az új viszonyok erősebb hitet, nagyobb buzgóságot, tevékenyebb egyháziasságot igényelnek, mint a mennyivel ezekből az erényekből eddig dicsekedhettünk, — nincs többé sem szükség, sem pedig még alkalom sem arra, hogy a felett való vitatkozással töltsük a drága időt s izgassuk a békés munkásság után vágyakozó kedélyeket, hogy kit illessen meg ebben a mozgalomban a vezérszerep, ki után irágyozzuk haladásra, munkára kész lépéseinket. Vajjon azokat ismerjük-e vezetőinknek, a kik erre való hivatottságukról nemcsak maguk teljesen meg vannak győződve, hanem ezt másokkal is, mindenkiel erőszakosan elhitetni igyekeznek s az ebben kételkedőket, mindenféle modern egyházi fenyítéssel sujtják, vagy amint ők mondanák, evangelizálják; vagy pedig menjünk a magunk útján, vezérünknek ismerve egyedül és igazán azt, a kit ez megillet: a Krisztust s az ő evangyéliomát?

Azt hittük, hogy ezeken az áldatlan kérdéseken már sikerült tulesnünk s emberi gyarlóságok, kicsinyes hiusági perek és személyes torzsalkodások nem fogják útját állani többé az egyetértő működésnek. Azt hittük, hogy a lapunkban is alaposan kifejtett álláspont megnyugvást fog eredményezni azoknál is, a kiknek eszközeit sok tekintetben helytelenítettük, de a kik az elérendő célokra nézve nem különbözhetnek tőlünk.

És ime! mit látnak szemeink?! Némi látszólagos fegyverszünet után megindult ismét egész vonalon a harc, felhasználva egy kedvezőnek látszó alkalmat a győzelem kivivására,

a rehabilitációra. A pápai és budapesti lap-társaink terjedelmes és kemény vezércikkekben törnek rá a bérczes haza veterán harcosára, a ki érthető elkeseredésében olyan kétségbeesett vagdalkozást folytat behunyt szemmel elvei védelmére, hogy még bennünket, fegyvertársait is csaknem félrehuzódásra kényszerít s ekként a maga látszólagos elszigeteltségében kedvező zsákmány tárgyául kínálkozik. De Szász Gerő bátyánk megállja a sarat egyedül is, ha nagyerejét mérsékelni bírja.

Nem is az tehát a célunk, hogy az ő védelmére keljünk, hanem az igazság érdekében csak arra akarunk rámutatni ez alkalommal is, hogy azon kiméletlen és általunk sem helyeseltető vitatkozási modor meghonosításáért, a mely ellen most a Szabó Aladár—Kecskeméthy-féle szövetséget említett lap-társaink olyan nagy odaadással veszik védelmükbe, *első sorban és mindenek felett épen Szabó és Kecskeméthy urakat illeti a felelősség*, a kik úgy ellenünk, mint az egyházzolgáltatásban megőszült s annyi érdemmel ékeskedő Szász Gerő ellen tajtékzó dühvel s épen egyházi lapokban egészen szokatlan és botránkoztató voltuknál fogva azóta csaknem szálló igékké vált becsmérő kifejezésekkel támadtak fel. Ne csudálkozzanak, ha ilyen támadások ellen való védekezés közben néha itt is ott is át kellett lépni a mérséklet határain, hogy a támadókat saját területünkön utólérhessük.

A másik, a mire szintén utalnunk kell ez alkalommal is, az előbbivel szorosán összefügg és abban áll, hogy olyan egyének, a kik kiméletlen, gőgös, mások munkáját kicsinylő és fitymáló fellépésükkel és magatartásukkal léptenyomon bizonyosságát szolgáltatottak annak, hogy a krisztusi szeretetnek, az evangyeliom nemes szellemének, a melyet pedig a maguk részére igyekeznek lefoglalni, oly gyakran és olyan

könnyűséggel képesek hátat fordítani, az olyan egyének teljességgel nem alkalmasak arra, hogy a mit annyira erőszakolnak, azon evangyéliumi szellem terjesztésének nagy és szent munkájában a magyarországi ev. ref. egyház vezetői és irányadó központjai gyanánt szerepelhessenek s olyanoknak elismertessenek. Erre az élő hiten, tudományon kívül a kicsinyes személyi tekinteten felülemelkedő nagy lélek, törhetetlen emberszeretet és igazságérzet, valódi keresztyéni türelem és alázatosság s kiváló bölcsesség és tapintat lennének szükségesek.

Szíves készséggel ismerjük el bárkinék, úgy Szabó A. úréknak is buzgóságát s még törekvéseik jóhiszeműségét is koncedáljuk, ha azt kívánják. Munkásságuk némely eredményeinek méltánylását sem tagadtuk meg tőlük, a míg azt nézetünk szerint megérdemelték. De meggondolatlan agitációik s erőszakosságaik bomlasztó hatását egyházunktól ezután is távol tartani igyekeztünk. A mi jót tapasztalunk náluk, azt készséggel elfogadjuk; de megvárjuk tőlük, hogy mások becsületes törekvései iránt szintén kellő méltánylással viseltessenek. Illetéktelen vezérkedésük támogatása által nem vagyunk hajlandók egyházi közéletünk rovására jogosulatlan becsvágyukat még magasabbra fokozni; de ha képesek lesznek arra, hogy legyőzzék önmagukban a szeretetlenség és nagyralátás evangyeliomellenes tulajdonságait, a vallásos élet és egyházi érdekek szolgálatában velük

együtt munkálkodni mindenkor hajlandók leszünk.

Nem hirdetjük — kétségbeesett önmarczangolások közepette — a világ példátlan romlottságát; nem zengünk szívettépő gyászénekeket a magyar protestánsizmus bukása felett, mint Szabó Aladár a „Hajnal” legutóbbi számában is, a hol egyházunk válságos helyzetének megfelelő színezése után nem szokatlan, de nem is irigylendő szerénységgel, saját működésükről többek között ekképen emlékezik meg: „Ily körülmények között áldani kellett volna az *isteni kezet*, a mely a Bethesda tavát megmozdította. Egy kis sereg állott elő, a melynek tagjai rémülve vették észre, hogy a keresztyeni gyülekezeti élet helyére megint külső szervezet lépett. Keresték a gyógyszereket és nagyon sokat gyótródtak, a míg a sok kételkedésen áttörtek s az Isten kegyelmében, meg a megfeszített és feltámadott Krisztusban békeséget találtak. Óh, mily iszonyú kínokat szenvedtek, míg a hamis jelszavak s a helytelen közfelfogás érzefalát ledöntötték s a kebelökben lévő szégyenérzetet legyőzték” stb. stb.

De ha nem beszélünk is így s nem töltjük is be panaszainkkal, a világot a mely minket megérteni és követni nem akar, azért mi is nagyon jól tudjuk, hogy sok a baj s még több a teendő vallásos és egyházi életünk körében s azokat legjobb belátásunk szerint hangoztatni és sürgetni meg nem szününk, a nélkül azon-

❖ TÁRCZA. ❖

Nagy Imre.

1817—1840.

(Folyt. és vége.)

A költői foglalkozás és ide vágó olvasmányai mellett nem hanyagolja el az akadémiai tudományok egyikét sem, sőt időt szakít minél több idegen nyelv elsajátítására. Kölcsény, Berzsenyi, Kisfaludy Károly, Vörösmarty, Bajza munkáinak, az Aurora, Athenaeum és Figyelmező évfolyamainak mohó buvárlása mellett élvezettel merül Dugonics nyomán készült számtani jegyzeteibe s pedig olyan eredménnyel, hogy a mennyiségtanban csak Révész Balint a néhai debreczeni püspök bír vele versenyezni. Bámulatós emlékező tehetsége segítségével a kötelező latin, görög, német és héberen kívül magán-szorgalommal még megtanulja az angol, franczia, olasz nyelveket s theologus korában egyszer azzal lép meg tanárát Erdélyi Jozsefet, hogy nevenapja alkalmával nyolcz-fele nyelven irt nyolcz distichonban köszönti fel. Több rendbeli műfordítással is megpróbálkozik.

A tanulásban és tanításban való szünetelési óráit vagy magános sétálással érzelmeibe, gondolataiba merülve, vagy jó barátok társaságában tölti el. Egyik kortársa es jó barátja Kovács János, a debreczeni főgymnasium

nyugalomba vonult érdemes tanára, (a ki Geszten Tiszáéknál Arany Jánosnak nevelőtársa volt), következő sorokat írta hozzám rá vonatkozólag: Mikor közibünk került, kevélynek, büszkének tartottuk, mert annak is látszott. Már az arczán látszott valami merev, visszatartó ráartóság! maga a mi szerény ruhazatainktól elütő feltűnő öltözete, csak az a nagy gallérú köpeny is, a milyen még a juratus diáknak sem igen volt, visszatartott bennünket a barátságos közeledéstől; ő pedig ezt nem kezdte meg, nem szokta keresni senki barátságát; pedig ha egyszer szóba állott vele valaki, igen előzékeny, nyajjas volt, bár bőbeszédű soha. Rendesen komoly volt, mintha mindig valami sötét gondolatokkal tépelődött volna, de voltak aztán — csak hogy nagy ritkán — oly lucidum intervallumai, a melyekben nem birt kedvével, de mindég ártatlan kedvével. Két pontban találtam Arany Jánoshoz nagyon hasonlónak: rendesen mindenik nagyon komoly volt, de ha néha néha kedve szerint való társaságba került, mindegyiknek határtalan kirugó kedve tudott lenni; továbbá mindeniknek az ágya mellett tele volt firkálva a fal, mert ha éjjel valami eszmejük támadt a falra irták fel, néha csak egy szóval. Ezeket a feljegyzéseket aztán csak magok tudták olvasni s érteni.“ Utóbbi kis egybevetéshez fűzzük hozzá még ifj. Komlóssy Arthurnak azon átalunk is valószínűnek tartott feltevését, mely szerint Arany és Nagy Imre mindenestre személyes ismeretségben és érintkezésben is lehettek egymással,

ban, hogy a bajok egyedüli orvosserét a Szabó Aladár evangelizátori lobogója alá való sorakozásunkban vélnők feltalálhatni.

Maradjanak meg hát azok az urak a maguk munkakörében, ahol bizonyára szintén elegendő alkalmat fognak találni buzgóságuk kifejtésére, ha az csakugyan igaz és őszinte, azaz csupán az ügyet nézi, nem a szereplési tért hajhászsa s nem ébreszt kegyeskedő szemforgatásaival minden okos emberben bizalmatlanságot. Ne vezéreket adjanak nekünk, hanem példákat a javából, a melyeket követhessünk. A többit magunk is elvégezzük.

Ha pedig Szász Gerő felett a sajnálatosan elmérgesedett elvi küzdelemből folyólag ítéletet akarnak mondani, előbb vessenek követ magukra, s ne feledjék azt sem, hogy épen Szász Gerőnek valamint Debreczennek bizonyos hálaival is tartoznának azért, hogy sok kedvetlenség árán az önök tulhajtásainak idejében gátat, vetve, önöket munkájokban nagyobb meggondolásra és mérsékletre indították, minek némi látható eredménye már a Prot. Irod. Társaság pápai gyűlésén is mutatkozott.

Ebben az irányban még valaha találkozhattának, különben pedig maradunk a régiekben.

B. L.

már csak azon oknál fogva is, hogy Arany épen Nagy Imrè debreczeni diáksága alatt tanítoskodott Kisújszálláson.

Az akkor még sokkal jellegzetesebb régi diákéletnek egyik szokása volt, hogy némelyik szoba bennlakói egymás között falut alkottak, „tanyáztak“ mint Arany mondja a Bolond Istók II. Enekében. Így volt ez a nyolczadik számú szobában is, hol Nagy Imre volt a kurátor. A falu — inkább csak télen, mint nyáron is — többnyire valamely félreeső kis korcsmában tartotta gyűléseit, ami abból állott, hogy hol komoly, hol víg beszélgetések, dalolgatások közt elszogattak, eltöltötték az időt úgy esti kilencz óráig. Mikor aztán a takarodó megkondult, ugyancsak igyekeztek, hogy haza jussanak mielőtt a portát bezárják vagy pedig a vizitáló juratus diákok el nem csipik őket. És bizony jó is volt igyekezni, mert még érvényben voltak a kollegiumnak 1792-ben hozott szigorú fegyelmi szabályai, melyek p. o. még a szóbeli erkölcsi vétségekre is ilyen forma kemény paragraphusokat szabtak: „Qui bizony Isten dixerit, fungatur per hebdomadam apparitoris officio. Qui úgy segéljen dixerit vel obscena maledicta aliosque futiles et obscenos sermones protulerit: pro 1° actu sedeat in carcere per septimanam, pro 2° addatur carceri degradatio, pro 3° eliminetur. Qui vero adta-teremtette dixerit prima vice duarum carcere in pane et aqua maceretur, altera eliminetur.“ Dicséretére szolgálhat Nagy Imrének, hogy soha a

A szabad egyház a tudományban.

A szabad egyház kérdése amphibiális természetű a benne érvényesülő dogmatikai és jogpolitikai elemeknél fogva; mert a mint tárgya lehet az egyházjognak, melylyel a theologiai tudományok mai napig sem mondták fel a szolidaritást, sőt praktikai részökben számára előkelő helyet biztosítanak: úgy tárgyaül szolgálhat a politikának is, mely az egyházzal, mint az államban élő jelentékeny életkörrel foglalkozni kénytelen. Ezért látjuk, hogy az egyház állásának kérdése a tudományban mind a theologusok, mind a jogtudósok táborából kapunk kérésokat.

Fenti cím alatt kizárólag a felett czélom szemlét tartani, hogy az egyház jogállásának kérdése különböző időkben különböző tudósok által miként értelmeztetett; a kérdés praktikumát pedig „a szabad egyház a történelemben“ című rövid értekezésemben fogom adni. Ép ezért, ha jelen cikkemben a felsorolás hiányosnak tűnnek fel, e látszólagos hibát mentse az a körülmény, hogy a gyakorlati életre mélyebb befolyással levő, illetve a kérdés gyakorlati alkalmazásában tényleg részt vevő egyének felfogása a történelmi részben lesz ismertetve.

Az egyház szabadságának legtermészetesebb és legtöbbek által egyedülinek elismert befolyásolója az állam, vagyis az a közület, melynek jelentősége az emberre úgyis mint egyediségre, úgyis mint államtagra egyetemes; mert az állam, legalább modern alakjában az embernek gazdasági, társadalmi, szellemi, művészi, erkölcsi, vallási életköreit egyaránt czélkörébe vonja. Ezen egyetemes jelentősége, melynél fogva az egyháznál sokkal többet felölel, mert azon kívül, a mit az egyház ad tagjainak, még mást is nyújtani akar, magyarázza meg, hogy az elmélet és gyakorlat embereinek többsége, különösen az állam-írók az egyházat az államban, nem pedig az államot az egyházban veszik vizs-

drákói törvényekkel legkisebb ellentétbe sem került s hogy ennél fogva nevét a még apróbb vétségeket is lajstromba szedő iskolai törvénytörvényeszek — Sedes judiciaria — actáiban hiába kerestem.

Megfordult hébe-hóba egyes civis családok körében is s a hol egyszer közelebről megismerték, szívesen várt s marasztott vendég volt mindég. Adomáit, verses rögtönzéseit szájról-szájra adták nemcsak helyben, de a közeli környéken is, a hova jó barátai társaságában szintén többször ki-ki rándult. Egy hajdu-böszörményi táncmulatságra tervezett kirándulása alkalmával történt vele az a bohókás eset, hogy nem ment tovább az országút félen levő Nyulas csárdánál, mert ennek szép fiatal csaplárnéjába hamarosan úgy belekozmosodott, hogy bármint unszolták is vele levő barátai, nem volt hajlandó tovább menni, hanem ott be várta őket, míg a mulatságról másnap visszatértek.

Szupplikálni legáczióba járni nagyon szeretett. Egyrészt azért, mert e révén világot láthatott, másrészt azért mert szenvedélyes és jó szónok is volt. Csengő hangján, meleg közvetlenséggel előadott beszédeivel mindég le tudta kötni, sőt elragadta gyülekezetét, s ez által emlékezetessé tett, a merre járt nem egy husvéti, pünkösti és karácsonyi ünnepet. Klasszikus szabású arcza ilyenkor neki hevült, nagy fekete szemöldöktől ívelt és dús göndör fürtök alatt végződő magas homlokán kiragyogott a meggyőző értelem fénye s

gálat alá, miből természetesen következik, hogy vég-eredményileg az állam superioritásában állapodnak meg.

Az állam egyetemes jelentőségén kívül van még egy, a mi a szabad egyház fogalmát tisztán az elmélet elvont körébe utalja: ez az egyház világi eleme (mely magában foglalja a dologi elemeket is), mely nélkül az ecclesia militans a levegőben függ, de a mely el is vágja az utat, hogy valaha az egyház állandóan a szabadság állapotába jusson. Az egyház ugyanis, a biblia álláspontjáról tekintve, szellem-erkölcsi társulat, mely az ember figyelmét a túlvilági életre irányozva, már a földön akarja Isten-országát megalapítani. Ha az egyház ezen szellemi rendeltetés köréből ki nem lép, ott a hívők lelki világában megmaradhat szabadnak; mihelyt azonban a világi fluidumból magába vesz csak egy cseppel is, a szabadsággal leszámolt örökre; mert ha az egyház jogállásainak különbözőségei közül a szabadságra nézve legkedvezőbbet tekintjük is, vagyis azt az állapotot, midőn az egyház a praedominans, azt látjuk, hogy az állam hatalmától emancipálta ugyan magát, de a szabadság állapotától messze van, mert a világ a világi dolgok szolgaságába sülyedt; a szabadságnak betegsége, mely eddig az állam túlhatalmának alakjában rajta volt, most testébe költözött, a külső betegség belsővé változott. Ez a momentum azonban nem nyer méltatást a tudósoknál, úgy hogy a világi elemek szabadságrontó hatásának fenforgása daczára is beszélnek szabad egyházról, egyház szabadságról; mely fogalmakat én a tisztán akadémikus fejtegetések tárgysorozatába volnék hajlandó utasítani, ha a szokás jogteremtő hatalmát nem respektálnám, a mi pedig ezen fogalmaknak — igaz, hogy tág értelmezés szerinti alakjukban — létjogot s a gyakorlati élelre befolyást vívott ki.

A philosophusok, jogbölcsesek és theologusok, kik az állam és egyház közötti viszony elméleti megállapításán munkálkodtak, e tárgyra nézve részint kifejezetten, részint indirekte, hallgatólagosan állítanak fel

játszva megnyerte azon hallgatók tetszését is, kik őt a magán érintkezésben ridegnek vagy különcnek vélték. Leginkább vonzotta a Körös és Berettyó változatos vidéke, a hol legátusi minőségben — Hodoson, Vajdán, Tenkén és Berek-Böszörményben — négyszer is megfordult.

Részben e vonzalmának tulajdoníthatjuk talán, hogy midőn tanulói pályáját két ízben nevelőséggel szakítja meg, mind a kétszer Biharmegye említett vidékét választja. Először mint harmadéves philosophus az első félév végével 1835. elején Nagyváradra megy ki Szász József megyei mérnök fia mellé. Innen csak egy év múlva tér vissza, hogy folytassa megszakított tanulmányait. Másodízben 1838. júliusától 1839. februáriusig Hegyköz-Pályiban nevelősködött Szilágyi Lajos földbirtokos és táblabíró házában. Itt a család szeretetét bizalmát teljesen kiérdemelte, úgy hogy Szilágyi továbbra is óhajtott volna megtartani gyermekei mellett s ez ügyben meleg hangú kérelmet is nyújtott be a kollegiumi tanári karhoz. Kérése azonban, mely szerint Nagy Imre mint magántanuló csupán a közvizsgálaton való megjelenésre lett volna kötelezve, a „XXVI. osk. törvény“ értelmében nem volt teljesíthető.

Visszamegyen hát Debreczenbe s még ugyanazon évben be is fejezi a theológiát. Tanárai a rendelkezésükre álló egyik legnagyobb kitüntetésben kívánják részesíteni s a következő 1839—40. iskolai évre meg-

elvont tételeket. Némelyek, mint Thomasius, Vico, Kant az államra s a benne élő különböző közületekre nézve nyilatkoznak, ez utóbbiak között adván helyet hallgatólagosan az egyháznak is. A theokratikusok: Saavedra, Seckendorf, Schlegel az államot és egyházat nem mint két különböző személyiséget állítják egymással szembe, hanem a keresztyén állam eszményét adják, melyben az isteni kijelentés, a vallás képezi minden jogintézmény lényeges sajátságát; náluk tehát szabad egyházról, mint ilyenről, szó sem lehet, mert az egyházi és politikai elem, mint egy ugyanazon testnek életnyilvánulásai kölcsönösen hatják át egymást. Fichte, Schelling, Hegel és Stahl az eszményi állam rendszerét és tevékenységi körét körvonaloztva, az erkölcs és jog közötti barázdákat teljesen bevonják, úgy hogy az egyház összes tevékenységével benyeleltik az államba s mint külön corporatio létjogot veszít. Hasonlóképp az erkölcs-vallási kommunistáknál: Lammenais, Constant és Leroux-nál sem szerepel az egyház, mint külön szervezet; hanem náluk úgy az egyház, mint az állam feloldódik egy kétes értékű kommunistikus (Lammenais), pantheistikus (Constant), vagy éppen theosophikus (Leroux) folyadékban, melynek zűrzavaros színét a szerzőknek legkevésbé sem sikerült felderíteni. Külön személyiségként azon íróknál jelenik meg az egyház, kik az állam és egyház között koordinatív viszonyt állapítanak meg és azoknál, kik vagy az egyház, vagy az állam számára alárendelt helyet jelölnek meg. Egyedül áll elméletével Haller, a fejedelmi legitimitás legrajongóbb túlhajtója, ki minden közjogot a fejedelem magánjogi tulajdonába utalva, annak önkénye és személyes tetszésétől tesz függővé mindent, a mi az állam határán belül esik.

Az antik görög és római bölcsészetben tárgyunkra nézve nem kaphatunk anyagot; ott a vallási és jogi fogalmakat, vallási és politikai intézményeket, az egyéni szabadságot teljesen háttérbe szorító állami omnipotentia enuncijálja, illetve szentesíti. Plato és Aristoteles ethikai

teszik a költészeti osztály tanítójának. Hivatalát azonban már nem foglalhatja el, mert régi keletű s most fokonyként súlyosabbá váló mellbaja ágyába sujtja. November 20-án végleg lemond a praeceptorságról s a néhány nappal később tartott esküdti vizsgára sem tud megjelenni.

Ime e pontban Nagy Imre életének majdnem a végére jutottunk s a még hátralevő pár hónap kivételével teljesen áttekinthetjük azt. Rövid volt ez az élet és minden nagyobb változatosság nélkül való. Mondhatni mindössze a szülői ház és az iskola körére szorítkozott. Ne csudáljuk ennél fogva, ha költészete tárgyát tekintve nem elég gazdag s ha költeményeinek jelentékeny része inkább csak szép reményekre jogosít, mintsem maguk a megvalósult remények lennének. Hiszen a mint élete akkor szakad meg, mikor az iskolából kilépve megkezdene magát az életet, úgy lantja is éppen akkor némül el, mikor az iskola porát, nyűgeit lerázva már-már beváltaná, a mit Jelszavában maga elé tűzött:

„Szétverve a szokás nyomó homályát
Kezdjünk merész szárnyakkal égi pályát.“

Éppen csak azt a kort érthette meg, a melyet legnagyobb költőink életében is az ifjúkori kísérletek korának jelölünk, a melynek „elhulló zsöngé virágai után“ szokott csak „érni az őszi gyümölcs.“

állama előre veti fényét annak a jövődő fejleménynek, melynél fogva az állam és társadalom erkölcsi elemét a vallás magasztos szellemével áthatva, egy külön hatalmas szervezet fogja személyesíteni: az egyház.

A három első századi keresztyén egyház-atyák tudományos működése a keresztyén hitelvek dogmákba való foglalására összpontosul, mire az itt-ott kísértő tévtanok elleni védekezés sarkalta őket. Irataikban az egyház jogállásának kérdésére vonatkozólag hiába keressünk direktívákat.

Ágoston (354—430) az első, ki Plato republikáját keresztyénítve, beható tárgyalás alá veszi az egyház jogállását az „Isten országáról“ írt művében. Alapgon dolata az, hogy az Isten országa megalapítandó már itt e földön; erre a magasztos munkára az egyház van hivatva, mint a hit és túlvilági üdv letéteményese. Létjoga azonban az államnak is van és pedig bibliai alapon, Krisztus azon kijelentése szerint: „reddite quae sunt caesaris caesari et quae Dei sunt Deo“. Létjogát az egyház, mint Istentől rendelt magasabb intézmény szolgáltatásban érvényesítheti. Vagyis Ágostonnál az állam, mint az egyház karhatalma lévén odaállítva, legteljesebben jut kifejezésre a szabad, uralkodó egyház fogalma. Az egyházi mindenhatóság irodalmi előmunkálásában vele együtt részt vettek még Jónás orleansi püspök és Salisbury János. Ágoston nyomán jár „De regimine principum“ című munkájával Aquinói Tamás († 1274) a scholastikusok nagy korifeusa, ki az Istentől származott négyféle hatalom: egyházi, fejedelmi, köztársasági és apai között az egyházit helyezi legmagasabbra, mely nem kizárólag szellemi, hanem világi is. Nála az állam csak mint az egyház eszköze jön tekintetbe.

A XII. század végefelé az állam és egyház között vívott harcz átment a tudományba is, két ellentétes táborra osztván a tudomány embereit, kik közül az elfogulatlanabbak nem annak bizonyítását tűzték ki céljukul, hogy az állam vagy az egyház-é a felebbvaló, hanem a két hatalom egymástól való önállósítását; osztorozván azokat a túlkapásokat, melyekre úgy a pápai, mint a fejedelmi hatalom magát ragadtatni engedte. Az objektív kritikai gondolkozást Duns Scotus János honosította meg. Dante is a „divina comoedia“ genialis szerzője, a világi hatalom függetlenítése mellett tör lándzsát, valamint Occam Vilmos is, ki a pápai túlhatalmaskodást erősen támadja védecze Bajor Lajos érdekében. Sőt páduai Marsilius már odáig megy, hogy az egyház hatalmi köréről egyedül a lelkiismeretet jelöli meg s a fejedelmi hatalmat világi ügyekben az egyháziakra (clerici) is kiterjesztendőnek tartja. Nála tehát a coordinatio egy kis subordinatio színnel árnyaltatik.

A gallicai egyház álláspontjának ismertetése időrendileg itt következnek, de e célra a történelmi részben tartottam fenn helyet.

A reformok nagy százada, a tizenhatodik, az egyházpolitikai kérdést is napirendre hozta és pedig abban az irányban, hogy azon hierarchikus törekvéseknek, melyek az állam hatalmi körébe való folytonos beavatkozással a viszály örökös tűzét szítják s az egyházat magasztos lényéhez nem méltó helyzetekbe sodorják bele, szárnya szegessék. Ez az irány annyira erőre kapott a tudományban, hogy ettől kezdve csak szórványosan találunk elméleteket, melyek az egyház felebbvalóságát bizonyítanak; s ha ilyeneket találunk is, az azokban körvonalozott rendszer csak az utópiák országában talál helyet, mint pl. Campanella Tamásé, ki „Civitas Solis“-ában megpróbálta a hierarchikus államot életre kelteni.

Ha a reformáció kapcsán az egyház jog állására vonatkozólag kifejtett három rendszer közül a systema episcopalist és collegialist tekintjük, azt látjuk, hogy habár különböző pontokból indulnak is ki és különböző alapelvekre támaszkodnak is, az állam és egyház külön-külön személyiségének elismerésében találkoznak. Igaz, hogy az episcopal-rendszer közel jár a theokráciához s csak egy lépés választja el az egyház külön személyiségének tagadásától; de e lépéstől megóvja magát az által, hogy az államfő egyéniségében, annak püspöki és fejedelmi minősége között különbséget tesz. A territoriális systema pedig az egyházat elpárologtatja egy hűbéri államban, úgy hogy annak létele a fejedelem vallási minőségétől tétetik függővé. Valóban nem érthető a protestánsizmus szabadelvűségének ezen aberrációja, mely a vallást és egyházat a fejedelem magánjogának szolgáltatja ki. Ennek az elméletnek nyomaival már a nagy angol állambölcsésznél, Hobbes-nél találkozunk, ki az abszolút uralkodó souverain jogának még a vallás-erkölcsi életnyilvánulások befolyásolására is utat enged, minek következtében az ő egyháza az államnak feltétlenül subordináltatik, mint annak egyik tagja. Spinoza is hozzájárult ehhez az elmélethez valamivel, de az ő pantheizmusának ingoványában alig lehet megtalálni a nyomokat.

Ezen rideg természetjogi bölcsészek elméletének olvasása után szinte megkönnyebbülten lélegzik fel a vallásos kedély, ha Saavedra és Seckendorf theologikus elméletéhez fordul, melyben a keresztyén fejedelemség és keresztyén állam körvonalai domborodnak ki, központjukkal a Krisztussal, ki az egész keresztyén államtestnek feje.

Milton, az „elveszett paradicsom“ halhatatlan költője, polemikus irataiban szentel egy pár megjegyzést az állam és egyház közötti viszony fejtegetésének, melyben a coordinatio hívének vallja magát; hasonlókép Thomasius is morálbölcsészeteiben, habár indirekte, a mennyiben az államot tisztán a jog körére utalván, hallgatólag az egyháznak hagyja a vallás és erkölcs területét.

Montesquieu „Lettres persanes“-eiben is a coordinatio elméletének hangjai csengenek vissza, mikor úgy az egyházi, mint az állami túlkapások ellen felemeli tiltakozó szavát.

A tételes-jogi bölcsélet művelője az olasz Vico elmélete theologikus színezetével az egyház tusulyát engedi feltételezni.

A chronologiai rend itt követelné Febronius nagy horderejű elméletének ismertetését; de mivel ez a gyakorlati életre óriási befolyást gyakorolt, a történelmi részben tartom inkább helyenvalónak ismertetni.

Kant tiszta jogállamának rendszerében az egyház egész apparatusával és tevékenységével kényelmesen helyezkedtetvén el, nála a mellelendeltségi elméletre joggal következtethetünk. A mennyiben Fichte, Schelling, Hegel bölcsészeti rendszerében az erkölcsi, vallási és jogi életkörök egy mystikus (Fichte), abszolút-ideális (Schelling) és pantheistikus (Hegel) alapfelfogásban zavarodnak össze, az egyház élete csak mint az államélet egyik individuális nyilvánulása jut kifejezésre.

A rationalismus romboló, áldástalan munkája önként hívta ki maga ellen a reakciót, mely jelentkezett is meg-személyesítve a hittani iskolában. Ennek tagjai teljesen alárendelik az egyháznak az államot s végső következtetésben a theokráciához, a földi Isten-országhoz érnek el. Egyik jeles képviselője ezen iskolának Schlegel, ki a theokratikus államtan hívének mutatván be magát,

vallásnak és egyháznak előkelő, sőt praeponderáló helyet mutat ki a közélet organismusában. Mello társa Müller, a középkori államélet apologetája, kinek állama a vallás és Istenfelelem sarkkövein nyugszik.

Stahl munkássága főleg oda irányul, hogy olyan államrendszert építsen föl, mely a hit, erkölcs és jog minden kellekeit egyesítvén, egyetemes rendeltetése szerint mindent nyújtson, a mi az egyéni és közélet nyilvánulásainak tökéletesbítését előmozdítja; s ép ezért, mivel túl sokat bízott az államra, elmelete utopiával határos s a pozitív vallás és egyház rendeltetését állami működés alakjában is megvalósíthatónak állítja. Nem így Schleiermacher, ki nem vitatja el a külön létezés jogosultságát sem az állam, sem az egyháztól. Az állami és egyházi jogkört szorosán írja körül, minélfogva a coordinatív elmélet harcosságainak sorába áll; míg Herbart az állam jogkörének minden benne élő közületre való kiterjesztése által az állami gyámkodás egyetemes jelentőségét megállapítván, az egyházat az államnak alárendeli. Krause nál az egyház jogállására vonatkozólag bajos az eligazodás, mert míg egyfelől a tiszta jogállam rendszerének felállításával a coordinatio híveként tűnik fel, addig másfelől a jognak adott sajátos tág értelmezés, melynélfogva azt Istenségre, emberre egyaránt kiterjeszti, oly életnyilvánulásokat is a jog s így az állam körébe utal, melyeknek helye — a mellérendeltségi viszony értelmében — az egyház körében van.

Egyrészt a pápai csalhatatlanság dogmatizálása nyomán kelt azon törekvés, hogy a pápa tekintélyének politikai téren is érvény szerzettessék; másrészt a német egység híveinek azon felfogása, hogy céljuknak a Róma felé gravitáló katholicismus megsemmisítésével hasznos szolgálatot tesznek, élesen előterbe tolták az állam és egyház közötti viszony kérdését, minek következtében a hittani iskola, melyet Schlegel nevével kapcsolatban ismertettem, úgy protestáns, mint katolikus részről híveket kapott. A protestánsoknál (Müller) főleg a kollegiális systema, a katolikusoknál (Meyer) pedig a „De regimine principum“ thomistikus rendszere az uralkodó. A német egységi és kulturharcz idejére esik Trendelenburg irodalmi működésének egyrésze is és egész természetes, hogy abban az időben, midőn a német politika Rómával vívta fényes harczeit, a berlini bölcészstanár oly államrendszert ad, melyben az egyház, mint az életkörök egyike, a Plato és Aristoteles-fele organikus és egyetemes rendeltetésű államnak alárendelt tagjaként állítatik oda.

A forradalom után — melynek folyamán a fékezett emberi szellem a maga istenítésétől az Isten detronizálásáig szédületes íveket írva, végül a császárság békőiban magához tért — Franciaországban is megindult a reakció munkája, mely az itt is új életre kelt hittani iskola híveiben talalt munkásokat, élükön De Maistre gróffal, az ultramontanismus modern apostolával, ki a csalatkozhatlan pápat állítja minden egyházi és világi hatalmak csücsára, s neki olyanforma rendeltetést és hatalmi kört tulajdonít, mint a minő egykor Hildebrand nagyraavágyo langelméjében szülemlett meg. Követői voltak Bounald, Lammenais, ez utóbbi kommunista színezettel és Ballanche, kivel azonban az állam alárendeltsége mérsekeltetik s nem annyira az egyház, mint szervezettől, hanem a keresztyenségtől, mint fenköit szellemi és vallás-erkölcsi életelvek foglalásától varja a haladás előmozdítását. Ezen említett írók főleg a francia értelmekkel polemizálnak, kik élükön Guizot-val és Laboulaye-val, az egyedül legitím és souverain államhatalomnak tulajdonítják a politikai és erkölcsi haladás

fejlesztésének és biztosításának kizárólagos jogát, illetve kötelességét. Ezért náluk az egyház alárendelt helyen és csak mint eszköz az állam kezében jelenik meg. Még csekélyebb jelentőséget kap az egyház a haszon elvi bölcészet kiváló képviselőjénél, az angol Bentham ná; mert ő egy despotikus állam kezébe tévén le minden hatalmat, a jó és rossz megítélésére egyedül jogosított államhatalom souverain önkényének szolgálatát ki minden, az államon felül létezőt. Egészen más a szintén angol Bowyer álláspontja, mely szerint az állam és egyház egymás mellett álló, egyformán jogosult külön két életkör, melyek között a létező jogok a szerint oszlanak meg, a mint azoknak forrását az ész vagy az isteni kinyilatkoztatás képezi.

A tudományban tehát az egyház jogállásának kérdésénél többségben a szabad egyház, a coordinatio hívei vannak. De nemcsak a coordinatív rendszerben áll előtűnk a tágabb értelemben vett szabad egyház, hanem a theokratikusok és az egyház felsőbbiségét védelmezőknél is. Igénytelen nezetem szerint a tiszta coordinatio kepezi az egyház jogállásának idealját; mert hisz az állam alárendeltsége esetén és a theokrátiában az egyház inkább az egyház-állam névre tarthat igényt. Amde ez ideálkénytelen maradni, mert a gyakorlati élet zátonyán megtörik a kivétel lehetősége, minek fő oka a minden létező viszonyokban érvényesülő természettörvény: az erősebb, a hatalmasabb törvénye, melynélfogva az egymás mellett álló individuumok erejük hatásának mértéke szerint nyernek egymás felett több-kevesebb befolyást. Két egymás mellett álló, teljesen egyenlő hatású egyediség viszonya még kizárhat minden túlbefolyást; azonban csak egy tekintet az államra és egyházra, meggyőző mindenkit afelől, hogy a különböző elemek különböző erejével ható két corporatio az erőknél egyenlő mértékével nem fog egymás mellett állhatni soha. A mint pedig a hatalmi egyensúly mérlege megbillen, a tiszta coordinatio megsemmisül, bármily szabatosan legyen is az tetelezve a törvény codexében. Mindenütt, a hol csak állam és egyház közötti viszonytal találkozunk, egyik vagy másik fél rovására nyílt vagy lappangó subordinatioval állunk szemben, bármint mondjon is a teteles jog.

Ma tehát, mikor a Vatikán és Quirinál egymástól való rideg elzárkozása, a rohamosan fejlődő államélet az egyház praeponderantiáját talán örökre lehetlenné tette s mikor a század sphinxé, melynek állati része önzés, emberi része hitközöny, az emberből előbb formálván államtagot és csak azután egy lágymeleg hívőt, a tiszta coordinatio mérlegét az állam javára nyomja le, nem marad az egyháznak más, mint meghajtani fejét a különben is egyetemesebb rendeltetésű állam előtt és ez reá nézve nem lealázó; mert ha mint szervezet szolgálk szolgálja is, eszményi rendeltetése szerint a lélek, szív, lelkiismeret világában uraknak ura lehet.

Berlin.

Baltasar Desső.

TANÜGY.

A tiszántúli ev. ref. középiskolák tanáraihoz!

Néhány hónap mulva 20 éve, hogy a tiszántúli ref. középiskolai tanáregyesület megalakult. Küzdelmes időkben, az egész magyar középiskolai oktatásügyet és tanári társadalmat átalakító, új viszonyok között folytatva pályafutását. Csendben, zajtalanul, de céljaihoz

képest jótékonyan és folytonosan működött, megmutatván, hogy a változott idők, emberek és viszonyok sem tették sem feleslegessé, sem szükségtelenné. Sőt terjeszkedni óhajtott. Magva kívánt lenni egy országos prot. tanáregyesületnek, hogy a közös összetartozás érzetét, a prot. tanári közszellemet ápolja. E törekvése nem sikerült. Sajnálatra méltó közönyösség megakadályozta azt is, hogy alapjain az ország református tanárai szervezzének társaságot.

A meghíult nagy tervek után bizonyos nyomozó köd ülte meg az egyesüetet. Harom évet töltött tetlen zsidódságban, miatt az országos tanáregyesület hatalmas erővel kelt új életre és a vidéki körök szervezése által az egész magyar tanári társadalmat közelebb hozta egymáshoz s abban eddigi szokatlan eleven életet indított meg, melynek hatása úgy az elvi, mint a gyakorlati kérdések tisztázása körül szemmel látható.

Már most mit tegyünk a tiszántúli ref. középiskolai tanáregyesüettel? Van-e további fennállásának czelja és jelentősége, vagy szunnyadása a következő havi elője volt? Ezekre kérünk tiszteit kartársainktól feleletet.

Minket mutatunk tradíciója, jelenünk szükséglete, jövőnk kilátása egyaránt elszakaszthatatlanul köt ez egyesülethez. Az alapszabályaiban kifejtett czelok még mindig nincsenek elerve, sőt egyik másikától tavolabb vagyunk, mint evtizeddel ezelőtt. A *református tanári közszellem* ma méginkább, mint valaha, csak utópia. Hajdan a főiskolainkból kikerült tanárokból eltagadhatatlanul megvolt a közös kalvinista vonás. Ma több feől összeállított, különböző nevelésben részesült s elűtő fefogásokban levő tanárkarainkban különböző tanítási, nevelési elvek és a legtarkább világnézetek igyekeznek érvényesülni. S mindez azért, mert nincs egy összetartó, irányító szellem, nincs kölcsönös érintkezés, tehát hiányzik az egymásra való hatás is. Pedig mindaddig, míg felekezeti középiskolák állanak fenn, hazánkban a ref. tanári közszellem ápolása minden ref. tanárának egyenesen hivatásából folyó kötelessége.

Nem volna jó, ha nem éreznők azt a nagy érdek-közösséget, mely a magyar tanárságot a magyar közmívelődés szögalatában összeköti, s kiszakasztanók magunkat exclusiv elzártköttséggel az összes magyar tanárok egy czelra törekvő közös világából, de bizony nagy baj lenne az is, ha elszintelednénk s csak névleg és nem lelkiképen is illetne meg bennünket a református tanári nevezet. Meg kell ragadnunk minden helyet, minden alkalmat, hogy egymást megismerhessük, minél több kisebb-nagyobb összejövetel által egymás lelkébe pillantva teremtenünk élénk és egészséges prot. tanári közszellemet.

E mellett kiváló fontosságúnak tartjuk a *jó tankönyvek* készítését és kiadását is. E feladatra csakis egy közös erővel támogatott tanári egyesület válakozhatik teljes sikerrel. Nem felekezetieskedni akarunk, nem kalvinista tankönyv monopoliumot létesíteni, hanem alkalmat nyújtani e kerületben működő ref. tanártársainknak, hogy szakkörükbe tartozó s a tudomány színvonalán álló tankönyvek irásával foglalkozzanak, csupán kellő tájékozottságot s pártatlan igazságszeretet követelve a valóság és hamisítatlan történelem tiszta világa mellett. Ma egyesek magukra hagyatva próbálkoznak közülünk minden gyámolítás nélkül tankönyveket írni és kiadni. Megtörténik, hogy haszontalanul, meg, hogy méltánytalan elbánásban részesülnek. Azt hisszük, hogy az egyesület által kiadandó tankönyveket ily veszély nem fenyegetheti.

Mind emez eszmélkedésre s némi tájékoztatásra szolgáló gondolatok fölvetése után van szerencsénk nemcsak az egyesület eddigi tagjait, hanem a tiszántúli ev. ref. középiskolák összes tanárait meghívni, *f. évi december hó 29-én Debreczenben* tartandó közgyűlésünkre. Meghatjuk majd akkor, hogy a hamvadó parázs utolsó fellobbanása lesz-e e gyűlés, vagy belőle pomixlé t megifjodva fog újraledni a tiszántúli ev. ref. tanáregyesület.

Az egyesület központi választmánya kedvezményes jegyek ügyében a kereskedelemügyi minisztériumnál kerelmezett. Kerjük a t. kartársaságot, hogy igazgatóságuk útján *folyó évi december hó 15-ig* sziveskedjenek a debreczeni ev. ref. gymnasium igazgatóságát értesíteni: kik es hányan szándékoznak a gyűlésre jönni, hogy a személyekre szölo kedvezményes vasúti jegyeket kiadva, idejében elküldessük, valamint a jelentkezők elszállításáról is gondoskodhasunk.

Debreczen, 1897. november 14. Kartársi szives üdvözléttel: A tiszántúli ev. ref. középiskolai tanáregyesület központi bizottsága s annak nevében:

Géresi Kálmán,
elnök.

A tiszántúli ev. ref. középiskolai tanáregyesület által 1897. december 27-én Debreczenben tartandó közgyűlés programja.

December 28-án: Este 8 órakor találkozás a Dréher-fele sörházban.

December 29-én: *Délelött 8 órakor* állandó bizottsági ülés a főiskolai gymnasium tanári szöbájában. Ennek tárgyai:

1. A közgyűlés elé terjesztendő jelentések bemutatása.

2. Irásban benyújtott indítványok előleges átnézése.

3. Folyó ügyek.

Délelött 9 órakor közgyűlés a főiskola kisebbik tanácsstermében, a következő tárgysorozattal:

1. Elnöki megnyitó. Géresi Kálmán.

2. Jegyzői jelentés. Elek Lajos.

3. Penztárnoki jelentés. Sinka Sándor.

4. Számadást vizsgáló bizottság jelentése.

5. A jelentések tárgyalása, a jegyzői jelentés rendin Nagy Elek h-nánási tanár nyugdíjintezeti ügye.

6. Az államsegély és autonom ref. középiskolaink. Dóczi Imre.

7. A psychologia legközelebbi földadatai a paedagiában. Dr. Pallagi Gyula.

8. Egyesületünk jövője iránt a központi bizottság előterjesztése. Előadó: S. Szabó József.

9. Tisztikar lemondása, tisztujítás.

10. Részlet olaszországi tanulmány utjából. Sinka Sándor.

11. Huzal nélküli táviró bemutatása. K. Kiss József.

12. Folyó ügyek, indítványok.

13. Szavazatok eredményéről küldöttség jelentése.

Jegyzetek. 1. A központi bizottság fölkéri az illetékes tanárkarokat, hogy a nyugdíj és gyámintezeti, továbbá az egyesületi penztárról vezetett s a központi bizottság által megvizsgáltatott számadások felülvizsgálása végett, saját kebelükből küldjenek ki egy-egy tagot, kik ezen feladatukat Debreczenben, a közgyűlés előtti napon, december 28-án teljesítendik, mely czélból ezen nap delután 4 órakor a gymnasiumi tanári szöbában tartandó ülésre meghivatnak.

2. A közgyűlésen csak azon indítványok tárgyal-

tatnak, melyek legkésőbb, a közgyűlést megelőző napon, írásban benyújtatnak az egyesületi elnökhöz.

3. A közgyűlés napján társas ebéd a főiskolai tápintézetben, társas vacsora pedig az „Arany Bika“ vendéglőben lesz. A vidéki kartársak mindket alkalommal vendégekkül fogadtatnak.

4. Ebéd után a közgyűlés folytatattatik.

Debreczen, 1897. november 14.

A tiszántúli ev. ref. középiskolai tanáregyesület központi bizottsága.

KÖZÉLETÜNK.

Részletes indokolás

a „Törvényjavaslat az ev. ref. egyházi adózásról és a belhivatalnoki fizetések rendezéséről, valamint az egyházfenntartási alap létesítéséről“ című bizottsági munkálathoz.*

Czim. A czimet indokolja a törvényjavaslat tartalma, mert tényleg az ev. ref. egyházban teljesítendő adozásokról, lelkészek, tanítók, esetleg más belhivatalnokok fizetésének megállapításáról (7. §.) továbbá a hívek terheinek folytonos könnyébbítése, a jövő ref. egyháznak anyagiag mennél biztosabb alapokra fektetése céljából u. n. *egyházfenntartási alap* létesítéséről (13—16. §§) rendelkezik.

A munkálat *alapjellege.* A tisztelettel alólírott bizottság, jelen javaslatának megtételénél vezérelvül a fennálló egyházi törvények rendelkezéseivel való alkalmazkodást tűzte ki s azoktól csak ott es annyiban terd el, amennyiben a tényleg létező visszasságok elhárítása és az elkerülhetetlen reformok azt szükségessé tettek.

Bevezető intézkedéshez. Az egyes egyházközségekben fennálló gyakorlat és díjlevelek szerinti adóztatás megszüntetése s helyeibe ugyanazonos elvi alapon nyugvó, emberileg arányos es igazságos adóztatásnak behozatala minden egészséges egyházadózási reformok kiinduláspontját kell, hogy képezze.

Az egyházi adók lenyegükben ugyanoly természetűek, mint a világi, közelebrbői pedig az állami, községi, törvényhatósági adók. Amely kelleket a tudomány es tapasztalat ez utóbbiaknál megkövetel, nélkülözhetetlenek azok az egyházi adózásnál is.

Az adóknak mindenek előtt *igazságosaknak* s így *erkölcsi alapokon nyugvóknak* kell lenniök. Ezen igazságosság pedig azt követeli, hogy egyrészt az egyházhoz tartozás eszméjét fejazzék ki, másrészt pedig a teljesítési képességgel *arányosak* s lehetőleg *általánosak*, vagyis minden egyháztagra, teljesítési képességük, vagyonejüik arányában kiterjedök legyenek.

Ha az igazat megvalljuk, egyházi adózásunk, a maga községenkénti változatosságával éppen ezeknek a követelményeknek nem felelt meg. Egyenlőtlenül, a teljesítési képességgel semmi arányban nem állólag rótták ki a terheket s mig számos kisebb, gyöngébb, talán éppen a nemzetiségi s vallási szempontokból legkitettebb helyeken fekvő egyházközségekben a szegényebb földműves tagok termésének 20 %-t, néha még többet is követelt, a gazdagabb erősebb községek tagjait nem egy esetben alig valami, vagy éppen semmi sem terhelte, sőt ugyanazon egyházközségben is kiáltó sok helyütt az aránytalanság s valljuk meg őszintén, hogy

* A bizottsági javaslat megjelent lapunk f. évi 42. számában. A dr. Bartha Béla bizottsági tag tollából származó s a bizottság által egész terjedelmében elfogadott Indokolást itt közöljük.

éppen a csekély birtoku, vagy birtoktalan osztály túlterhelésével.

Ez a körülmény teszi sok helyütt fogékonyá a közrendü egyháztagokat a szocializmus gazdasági s politikai jellegü izgatásaival, atheizmust hirdető tanival, s a nazarénizmus es baptizmus rajongásaival szemben. „Paupertas maxima meretrix“, a nyomor, a szegénység nagyon rossz tanácsadó. Ez úzótt már százakat a felekezetenélküliség karjaiba.

Talán végtelenül elszomorítónak látszik, hogy anyagi indokok reábirhatják reformált köznépünket vallása elhagyására; de ne feledjük, hogy isteni tökéletesség embernek nem jutott osztályrészüül, különösen kevésbé művelt, a viszonyok, a külállapotok, az emberi rendelkezés valódi ismeretével nem bíró embereknek.

S csakugyan végzetes abnormitás, mely nagyon gyászos következményekkel járhat, hogy mig az állami adózás terén annyi kiváló elme a létminimum adómentességeért harcol s a progresszív adót egyik másik téren a magyar állam is megvalósította: addig a magyarországi prot. egyházak, ha megértették is a kor. intő szavát, eddig még ez irányban alig tettek valamit s egyházi adózásunk a mult elavult s igazságtalan maradványát kepezi.

A terhek jelentékeny megkönnyébbítése a szegényebb egyháztagokra, méltányos, de egyáltalán nem túlterhelő arányosítása a vagyonosabbakra, a meg nem birható terhekre az államségélynek igénybe vétele az 1848. 20. t. cikk alapján, az egyházi adózásnak az autonomia s a zsinat presbiteri szervezet megsértése nélkül általános egyetemes alapelvekre fektetése: ime ezek voltak vezérlőnk a bevezető intézkedés nagyfonságú elvi ki-jelentésének a megállapításánál.

1. §. Az egyházi adóknak *egyházközségekre* s *közszükségleteikre* való osztályozása egyházunk alkotmányi es kormányzati szervezetének felel meg. Alapot es kiinduláspontot az egyházközség, mint a presbiteri szervezet alapja képez s ennek szükségletei fedezésére szolgálnak az egyházközségi különféle adónemek; mig a *közszükségleti adók* elnevezése alá fokozatosan emelkedő kormányzati s végül a törvényhozási organum szükségleteinek teljesítésére megkivántató adónemeket foglaltak össze; itt tehát az *egyházmegyei, egyházkerületi, konventi es zsinati költségeket fedező adók értendök.*

Hogy mind az egyházközségi, mind a közszükségleti adókat a *rendes es rendkívüli* adók osztályába különítettük: ez is összhangban áll a tényleges viszonyokkal, az adózás természetével s az Egyházi Törvények 238. es 248. §§-al.

2. §. Az egyházközségi *rendes* adókat javaslatunk az egyház évi rendes szükségleteinek fedezésére szánta amennyiben arra más jövedelmi források elegendök nem volnának s ez önként következik abból a józan közgazdasági elvből, hogy az évi rendes jövedelmekből kell teljesíteni, ha az egyházközséget romlásnak nem akarjuk kitenni.

Ujnak látszik, számos egyházra nézve tényleg újítás is, hogy az évi rendes szükségletek teljesítésére két féle adónemet vettünk föl, még pedig *pénzben* teljesítendököt a *személyi s illetve családi adót* es aztán az egyházi törvényeink által u. n. *vagyonaránylagos adót*, ami tulajdonkép nem egyéb, mint az állami egyenes adókhöz arányosuló egyházi adó, amely ily képen minden adóztatás legfőbb alapjára, a teljesítési képességre van méltányos tekintettel.

Az Egyházi Törv. 239. és 245. §§-ai úgy rendelkeznek az adóról, hogy meghagyják az eddigi törvényes gyakorlatot, annak mértékét, s a terménybeli, szolgáltatási és esetleg kizárólag készpénzbeli adóztatásokat. Legutóbbi zsinatunknak nagy okai voltak arra, hogy e téren gyökeresebb változtatásokba bele nem ment; de meggyőződésünk, hogy a nemzetgazdasági élet jelen fejlettségi fokán a természetbeli adóztatás, mely már eddig is annyi bajnak, méltánytalanságnak, egyenetlenségnek volt forrása s mely a lelkeszt és tanítót a hívekkel szemben mai napság már oly ferde helyzetbe hozza, nem tartható fenn. Azért mi munkálatunkat a *készpénzbeli adózás* elvére fektettük, mely a jelen gazdasági kultúrfejlődésnek megfelelő; már pedig az egyházi gazdaság csak része a nemzeti gazdaságnak s kell, hogy annak fejlődésével mindenkor lépést tartson. A természetben adózó egyházak szabad egyezkedés útján úgymint mind gyakrabban készpénzfizetésre térnek át, Erdélyben pedig kepeválsági alapot létesítenek.

Javaslatunkban az általános érvényű adóztatás mellett a készpénzben teljesítés képezi a második sarkpontot. De nézetünk szerint a további rendelkezésekben ez újítás oly szerencsésen lenne keresztülvive, hogy nemcsak elbírhatatlan terheket nem szül, hanem teherkönnyebbités és teherenyelősítést eredményez.

A *személyi vagy családi adó*, mely minden keresetképes önálló egyénre, illetve családra egyenlő tételű, mint neve is mutatja, személyi, illetve fejadó. A tudományos irodalomban ugyan sokan írádadják az ily adónemet, mert teljes egyenlőségüket igazságtalannak tartják. Szerintünk azonban a *személyi*, illetve *családadó* bizonyos határig, ameddig ugyanis az általános teljesítési képességgel arányos, igazságos, helyes, az egyházi adóztatásban pedig annyival inkább jogosult, mert az egyház és egyháztag egymáshoz viszonyát találóan juttatja kifejezésre. Az egyház a maga isteni, vallás-erkölcsi hatását minden egyes tagjára kiárasztja, minden egyes tagját egybekapcsolja Istennel, a legfőbb valósággal; oktatta a gyermekeket, vezérli és irányozza a felnőtteket. Az egyházi személyiségnek, az egyházi tagságnak tehát természetes következménye ez adó, amennyiben a minimális keresetképességet is tekintetbe veszi.

És egy 24 éves, keresetképes önálló egyén évenként 50 krt, családonként 1 fr ot bizonyára tud fizetni; hisz ez a mérték alatta marad a most divatozó legkisebb fizetések, pl. egy szegény özvegy nő, egy napszámos stb. teljesítési átlagának.

Amellett szociális szempontból már azért is nagyfontosságú, hogy bár az egyház minden felnőtt tagját anyagi kötelesség teljesítése által is oda csatolja az egyházhoz s annak fejében jogot is ad neki; de a szegény osztály terhén mégis nagy mértékben könnyít, mert pl. a tisztán napszámból élő osztály, mely egyenes állami adót nem fizet, e csekély terhen kívül nagyobb adózást teljesíteni nem lenne köteles.

Ez adónem általánossá tétele egyik lépés annak meggátlására, hogy túlságos elterhelés miatt meneküljenek különben hívő tagjaink az egyház külső kötelekéből.

Egyébiránt az E. T. 244. és 245. §§-ai is ismerik a hívek évi személyes járandóságait. Ez adó kivetésénél az Egyh. T. 247. §. volt irányadó.

A *vagyonaránylagos adó* azon állami egyenes adók összege szerint lesz megállapítandó, melyek, mint u. n. törzs adók, pl. a községi adók kivetésénél is az alapot képezik.

A fokozatok megvilágítására szolgáljanak a következők:

A kinek fentemlített állami adóinak évi összege 50 frtot meg nem halad, 10%-ot fizet, pl. 10 frt adó-alap után 1 frtot, 20 frt után 2 frtot s így tovább; ez osztályban a maximum 5 frt. Tehát pl. egy kisebb ház-, vagy földbirtokos, kinek évi egyenes állami adója 40 frt, 4 frtot fizet. Azt hisszük, hogy ez a 10% daczára is nagy mértékben és általában fogja enyhíteni annak a kisebb birtokos osztálynak terhét, melyből eddig egy negyedtelkes gazda néhol 50—60 frt értéket fizetett egyházi adóba, vagy pl. termésének 20%-át. Az így előálló hiány pótlásáról a 8. §-nál lesz szó.

A vagyonaránylagos adó második osztályába tartoznak az olyanok, a kik 50 frtnál több adót fizetnek és pedig 100 frtig bezárólag. Vegyük, hogy valaki fentemlített egyenes államadójának évi összege 75 frt; ez fizet az első 50 frt után 10%-kal 5 frtot, 25 frt után 8%-kal 2 frtot, összesen tehát 7 frtot.

A harmadik osztályban a 100 frton felüli adófizetők bezárólag 200 frtig soroztatnak. A kinek pl. 150 frtot tesz évi állami adója, az az első 50 frt után az I. fokozat 10%-ának megfelelőleg 5 frttal, a második 50 frt után 8% szerint 4 frttal, a harmadik 50 frt után 6% szerint 3 frttal, összesen 12 frttal adozik.

A kinek évi, egyházi adóköteles állami egyenes adója a 200 frtot is túlhaladja, az e többlet után 5%-ot fizet; tehát pl. egy 600 frt adót fizető egyháztag:

I. 50 forint után (10%)	5 frtot
II. 50 " " (8%)	4 " "
III. 100 frt " (6%)	6 " "
IV. 300 " " (5%)	15 " "
Összesen	30 frtot

fizet vagyonaránylagos állami adó fejében. 100 frtnál nagyobb vagyonaránylagos adóval egy-egy egyházközségben senki meg nem róható. Ez képezi javaslatunk szerint a maximumot.

Ime, a szegényebb osztály nyomasztó terhein igyekeztünk könnyíteni; a vagyonosabbakat az eddigi gyakorlatnál arányosabban megadóztatni, anélkül, hogy ők is túlterhelésről panaszkodhatnának, sőt nagyon is a méltányosság határai közt maradtunk.

Igazolni tartozunk azt, hogy adókulcsunk fölfelé, a nagyobb vagyonnal szemben, miért nem progresszív, hanem degresszív, holott a progresszív adóztatás természete a nagyobb jövedelmek erősebb megrovását követelné.

Ezzel mi is tisztában voltunk; azonban nem lehetett figyelmen kívül hagynunk, hogy egyházunk teherviselői főként az I. és II. fokozatba tartoznak, kisebb kulcs alkalmazása tehát igen nagy veszteséget jelentene az egyes községekre; továbbá az illetők terhei a mostani állapottal szemben a nagyobbban látszó kulcs daczára is jelentékenyen könnyebbülnének; a III. és IV. osztály az eddiginél a látszólag kisebb kulcs daczára is jóval nagyobb terhet lesz kénytelen emelni, habár teljesítési képességén messze alul maradt. Végül számolnunk kellett azzal, hogy a mai tökéletlen adórendszerrel egyelőre csak jelentékenyen jobbat — ha nem eszményi tökéletességűt is — kell javasolnunk. Az eszményi igazság megvalósítása radikális, sőt forradalomszerű alkotásokba vitt volna az átmenet hiánya miatt, s nekünk olyat kellett alkotnunk, a minek tényleges megvalósítására számíthatunk is.

3. § hoz. Az egyházközségi rendkívüli adókból fedezendő szükségletek, ez adók megállapítása, kivetési módja stb. megfelel az E. T. 248. 249. §§-ai rendelkezésének, azon csekély eltéréssel, hogy javaslatunk az egyházi szerek halaszthatatlan beszerzése céljából is kivethetőnek rendeli a rendkívüli adót, mivel a szegé-

nyebb osztály terhe már úgyis elegendőleg könnyítettet s az osztályba sorozás a méltánytalan terhelésnek elejét veszi.

4. §-hoz. E §. rendelkezései a tényleges állapotnak mindenben megfelelően, további indokolást nem igényelnek.

5. §-hoz. E §. célja az egyetemes érvényű adózási rendszer daczára is teljesen megőrizni az egyházközség önkormányzatát s egyuttal a fölöttes egyházi hatóságok természetes jogkörét s egyébként is közvetlenül érvényben levő E. T.-re támaszkodik.

6. §-hoz. Megfelel az E. T. 241–244. §§-ai idevonatkozó rendelkezéseinek, alkalmazva egyuttal javaslatunk 2. §-át.

7. §-hoz. E §. egyik legfontosabb alkotó része javaslatunknak s a lelkészi, tanítói, tanítónői javadalmak méltányos, a kor követelményeinek legalább nagyjából megfelelő megállapítására törekszik. Meg akarja szüntetni, a mennyire csak a rendelkezésre álló eszközök engedik, a reform. behivatalnokok egy részének és pedig nem a kisebb résznek közismeretű nyomorát; lehetővé kívánja tenni a cura pastoralis hathatósabb gyakorlását, midőn legfeljebb 5000 gondozandó lélek után javasol egy lelkészi állomást; ésszerűen az egyházi érdekeknek megfelelőleg kívánja rendezni az egyházközségi s a lelkészek által alkalmazott segédlelkészek helyzetét. Ott, hol az itt javasoltaknál magasabb behivatalnoki fizetések vannak, s az egyház anyagi ereje azokat megbírja, — távolról sem kívánjuk a létező állapotot rontani, a mint ezt javaslatunk 12. §-a igazolja.

Az egyházaknak most elfogadott 4 osztályba sorozását mi is tekintetbe vettük, de az osztályozást nem a fizetések szerint eszközöltük, hanem a lélekszám szerint, a melylyel rendszeren egyenes arányban áll a behivatalnok munkája is s a fizetéseket határoztuk meg a községek osztályai szerint úgy a lelkészeknél, mint a segédlelkészeknél és tanítóknál is.

Az egyházközségi segédlelkészek fizetési minimumát azért állapítottuk meg 800 frtban, mert önálló lelkész helyét pótolják. A nőtanítók fizetési minimumát azért vettük 300 frtra, mert a nőtanítók rendszerint nem családfentartók.

A lelkészeknél 800 frtos minimumot tartottunk helyesnek, mert 600 frtos a lelkész akad. képzettségével, működése magasztos feladataival és sokoldalúságával s a kor követelményeivel és megélhetési feltételeivel nem áll arányban.

8. §-hoz. E §. jelöli meg azt az utat és módot, mely szerint az egyházi terhek viselése alatt itt-ott roskadozó s vallási kötelekeit is szétszakítani kész elem terhei alól szabadulhat a többiek tulságos, elbírhatatlan igénybe vétele nélkül, s másrészt az egyház az anyagi viszonyok terén is teljesítheti összes kötelezettségeit, sőt új életre lendülhet. Ez ut és mód nem lehet más, mint az 1848: 20. t. cikk 3. §-ának a kor követelményei szerint való keresztülvétele s tehát az *állami segély* igénybevétele.

Annál inkább ehhez kellett folyamodnunk mert 50 év óta virtuális, törvényben biztosított jogunk van hozzá; mert a róm. kath., gör. kath. és görög keleti egyházakat az elsőt 900 év óta, a többieket is nagyon régóta gyámolítja anyagi javakkal látta el; mert továbbá a vallás-erkölcsiség ápolása az államnak is javára válik; mert a tanügy terén milliókra menő költségek alól mentesítjük az államot; s mert más út a kibontakozásra nincs, mint az állami segély, melyhez mint fentebb hangsúlyoztuk törvényes jogunk is van.

Amely egyházközségben a 2. §-ban meghatározott adókulcs alkalmazása s egyéb rendes jövedelmek segélyével sem lehet a felmerülő szükségleteket, közelebbről pedig a 7. §. szerint megállapított behivatalnoki fizetéseket teljesíteni: ott a hiányt meg kell állapítani s az egész magyar állam területén létező, segélyezésre szoruló ref. egyházközségek eme hiányainak összege fogja adni az *állami segély összegét* melyet számunkra a törvényhozás szavazna meg s tétetne folyóvá olyformán, hogy azt a magas kormány egyházi főtárságaink útján juttatná el rendeltetési helyeire.

9. §-hoz. E §. juttatja érvényre azt a fokozottabb ellenőrzést, mely a fentartási segélyt igénylő egyházak vagyonekezelésével szemben elengedhetetlen. Egyébként pedig az E. T. 251. 252. §-sa tanuskodik.

10. §-hoz. Mivel az egyházi adózás javaslatunk szerint készpénzbeli volna, eszerint legczélszerűbbnek mutatkozik, az állami adófizetésnek megfelelő negyedéves teljesítés. A kellő időben be nem fizetett összegek után késedelmi kamatok volnának szedendők. Azt a rendelkezést, hogy bármely adózó bármikor, bármily részletfizetést eszközölhessen adójára, azért nem lehet megvalósítani, mert egyházközségeink nagyobb része nem rendelkezik állandó, naponkinti hivatalos órákat tartó adóhivatalnokokkal, mint az állam.

A személyi és családi adót pedig, csekélységénél fogva, talán még czélszerűbb volna egy összegben bekövetelni.

A behivatalnokok negyedéves fizetési terminusai kiemelik a lelkészek s tanítók egy jó részét abból a bizonytalanságból, hogy sohase tudják, mikor s mennyit kaphatnak be fizetésükből s néha évekig kint hevernek hátralékos követelesek.

11. §-hoz. E §. azon kivételes kedvező helyzetben levő egyházakról szól, melyeknek saját ingatlanukból, jogosítványaikból stb. annyi jövedelmük van, hogy épen semmi adót nem kénytelenek kivetni, vagy a 2. §-ban megállapított maximális tételénél kevesebbet.

Ily helyeken az egyházi rendes, esetleg rendkívüli adózás teljes mellőzése is kimondható s a 2. §. elvein belől alacsonyabb %-os adókulcs is alkalmazható. A személyi és családi adó azonban az ott megállapítottnál sem több, sem kevesebb nem lehet.

12. §-hoz. E §. első része szentesíti a 7. §-ban elősorolt minimális fizetés alóli örvendetes kivételeket. Hol eddig is nagyobb behivatalnoki fizetések voltak s azokat az illető egyházközség legteljebb a 2. §. maximális adókulcsának alkalmazásával, tehát külső segély nélkül megbírja: ott továbbra is maradnának ezen nagyobb fizetések.

Ha pedig az ily javadalmazások csak az államsegélyben való részesedéssel volnának a 2. §-ban alkalmazott adórendszer mellett fentartathatók: akkor, a szerzett jogok sértetlenségének fentartása végett, a törvény alkalmazásakor működő behivatalnokok működésének tartama alatt az eredeti fizetések maradnak érvényben; azok halála, távozása, lemondása vagy hivatalvesztése esetén pedig a fizetés odáig csökken, hogy a 2. §. szerinti adók segélyével teljesíthető legyen, esetleg pedig a 7. §-ban meghatározott minimumot kell alkalmazni, vagy épen az államsegélyből való kipótlást is igénybe venni.

13–16. §-hoz. Bár e §. új intézmény meghonosítását czélozza, azt hisszük, alig szorul indokolásra.

Az volna a legkívánatosabb állapot, ha minden egyházközségünk annyi jövedelmező vagyonnal rendelkezne, a mennyiből összes szükségleteit, a személyi adón kívül más adózás igénybe vétele nélkül teljesíthetné.

De mindenesetre oda kell törekednünk, hogy az egyházi terhek, ha teljesen nem is szűnnek meg, fokozatosan csökkenjenek; vagy legalább oda, hogy a fokozódó terheket az adók emelése nélkül lehessen elviselni.

E czélnak szolgál az általunk javasolt *egyházfentartási alap* melynek sorsát most értekezletünk, majd zsinati törvényhozásunk figyelmébe a legmelegebben ajánljuk.

Ha az egyházfentartási alap intézménye oly fejlődést venne, mint ahogy mi ohajtjuk: ref. egyházunk anyagi élete s intézményei új viragzásnak indulnának.

Szerény nézetünk szerint az itt említett §§. intézkedései e czélt telhetőleg munkálják.

Javaslatunk indokolását a fentiekben kívántuk adni; mely tisztelettel hívjuk föl munkálatunkra az érdekelt tényezők figyelmét; tudjuk, hogy emberi munkát végzettünk, mely nem ment a gyarlóságoktól. Meltóztassanak megvitatni, ha arra alkalmas, tökéletesíteni s elfogadni s ha nem — legalább meg lesz az a jutalmunk, hogy a jó ügynek szolgálatot igyekeztünk tenni s eszmecserét indítottunk.

IRODALOM.

1. A hódmezővásárhelyi államilag segélyezett ev. ref. főgymnasium története. *Magyarország ezredéves ünnepének alkalmából tisztársai közreműködésével szerkesztette Futó Mihály*, igazgató. Hódmező-Vásárhely 1897. A millennáris tanügytörténeti munkák között alig lehetne kimerítőbbet és részletesebbet találnunk egy-egy tanintézetéről, mint az előttünk fekvő, melyben a buzgó és nagyérdemű igazgató az őt jellemző pontossággal és a legkisebb részletre is kiterjeszkedő gondnal és figyelemmel állította össze a több, mint 30 év óta vezetése alatt álló főgymnasium történetét. Az a féltékeny odaadás és meleg szeretet hatja át az egész munkát, a minőt csak olyan intézmény vagy ügy számára szoktunk fenntartani, melynek szolgálatára egész életünk munkásságát szenteltük s melyben legfőbb törekvéseinknek mintegy megtestesülését szemlélhetjük. A szerkesztő igazgató halásan emlékezik meg a munka előszavában azokról, kiktől a multa vonatkozó adatok beszerzésében legnagyobb támogatást nyert, nevezetesen *Szeremlei Sámuel* h. m. vásárhelyi és *Bakóczy János* h.-bőszörményi tudós lelkészekről s *Tóth Sámuel* theol. tanár s egyházkerületi főjegyzőről. Az iskola különböző intézményeiről az egyes tanárok tollából vannak kimerítő leírások. A 422 lapra terjedő nagy munkáról még szándékunk avatott kézből tudósítást közölni.

2. **Templomi beszédek imákkal a reformáció emlékünnepére.** Irta *Fülöp József* körmendi ev. ref. lelkész. Ára 30 kr. Szombathely, 1897. Három tartalmas és lendületes egyházi beszéd van e füzetben a reformáció emlékünnepére írva, végül pedig egy elő- és egy utóima. Ajánljuk a t. lelkész urak figyelmébe.

3. **A hazaárulók. A magyar nép számára írta Zih Károly békésszentandrás néptanító.** Ára 5 kr. 100 példányon felüli megrendeléseknél a pénz előleges beküldése mellett bérmentve száz drb. 4 frtba számíttatik. Szerzőnek az az eredeti gondolata támadt, hogy főleg az Alföld magyarjai közt elterjedt szocialista mozgalom ellensúlyozására egy verses tájékoztatót készít, melyben megértetni igyekszik a néppel, hogy mennyire veszélyes csábításnak esnek áldozatul azok, a kik a többnyire idegen népámítókra hallgatva, a szocialista mozgalomhoz csatlakoznak, s mily bünt követnek el akkor, midőn

még hazájukat is készek megtagadni. A verses formát mi is olyannak tartjuk, a mely csakugyan alkalmas arra, hogy még ilyen komoly kérdésekben is a néphez közelebb férközhessünk; ugyanazért hisszük, hogy nem maradna épen sikertelen kísérlet e füzet terjesztése sem az eltévedtek vagy ingadozók megmentésére. S minthogy az a szocialismus nálunk a felekezetenélkülséget is maga után szokta vonni, lelkészeink is felhasználhatnák a Zin Karoly által nyújtott eszközt a baj ellen, a kinek jó igyekezete mindenre méltánylást érdemel.

Petőfi-album. A Petőfi-Társaság elhatározta, hogy a jövő év elején fenyves kiállítású *Petőfi album*-ot bocsát közre a nagy költő életére vonatkozó közleményekkel és illusztrációkkal. Mintogy a közönség közt még mindig lehetnek olyanok, akik Petőfitől kiadatlan kéziratokat, leveleket, és más emléktárgyakat őriznek: a Petőfi Társaság bizalomteljes tisztelettel kéri ezeket, hogy a náluk levő ereklyeket az albumban való bemutatás czéljából a Petőfi-Társaságnak átengedni sziveskedjenek. A tárgyak lehetőleg rövid idő alatt, a társaság titkari hivatalába (Bástya utca 11. sz.) küldendők, amely azok gondos mogörzéséről és köszönettel való visszaküldéséről gondoskodik.

KÜLÖNFÉLÉK.

— **Érettségi vizsgálatok.** A debreczeni ev. ref. főgymnasiumban a deczemberi pótló és javító érettségi vizsgálat a következő napokon tartatik: Az írásbeli vizsgálat decz. 9., 10., 11., 13., 14. napjain, a szóbeli vizsgálat decz. 20-án. E vizsgálatra jogosultak jelentkezhetnek: az írásbeli vizsgálatra decz. 8-án déli 12 óráig, a szóbeli vizsgálatra decz. 18-án déli 12 óráig az igazgatói hivatalban. Az igazgatóság.

— **A kabai ev. reform. egyház** kitünően sikerült iskolai ünnepélyt rendezett f. hó 24-en d. u. azon igazán királyi tett emlékére, hogy Ő Felsége a magyar nemzet történetébe annyi jelesek között az emlékezet és dicsőség soha el nem mosódó betűivel beírott 10 kiváló alakjának a székes fővárosban saját udvartartása költségén emléket állítani rendelt. Az ünnepélyre az iskolák felsőbb osztályai nemzeti zászlók alatt jöttek fel a templomba. Ide sereglett a közönség is nagy számmal s a községi előljáróság. A LXI. zsoltár 5. 6. versének eléneklése után *Dávidházy János* esperes lépett a szószékbe, a hol az alkalomnak teljesen megfelelő, az imádságnak minden kellékét magában foglaló, buzgóságot és lelki örömet gerjesztő szép imádságot mondott. Imádság után a gyülekezet a „Hymnus” első versét énekelte, mely után *Sápy Lajos* tanító néhány szóval előadván az ünnepély czélját, Ő Felsége éltetésével átadta a szót *Ritókh István* tanítónak, hogy ismertesse hazai történetünknek azt a tiz kiváló alakját, a kiknek emléke a fővárosban meg lesz örökítve. Megbízatásának Ritókh tanító kitünően meg is felelt. Lelkes és találó jellemzése mellett mintegy megelevenültek előttünk a multa nagy alakjai, hogy éleszszék és erősítsék azon szent törekvéseinket, hogy ha nagyságukat mindenben meg nem közelíthetjük is, a törvénytisztelet, hazaszeretet s igaz vallásosság után mi is az ő nyomukban járni igyekezzünk. Egyszersmind ujjal bevésődött szívünkbe egy jóságos kép, mely a dicsőség és szeretet örök fényében tündökölt előttünk; e kép a mi jó királyunké, ki csak dicsőséget, áldást és boldogságot áraszt népére,

ki maga tanít minket arra, miként kell megadni a nemzet nagyjainak a hála és elismerés soha nem hervadó babékoszorúját. A szép ünnepély a „Szózat“ első és utolsó versének éneklésével véget ért. P. K.

— **Helyreigazítás.** Lapunk múlt számbeli Tárcajában N. I.-ről szóló cikkébe egy nagyobb sajtóhiba csúszott be. A harmadik hasáb felső részén ugyanis a szövegből két sornál több kimaradt, minélfogva két értelmes mondat egy értelmetlenné olvadt össze; e helyett az összesűrített részlet helyett nevezetesen: „... a novitius és veteranus syntaxisták osztályába — a mai V. osztály — feljutott...“ voltaképpen ennek kellett volna állani: *„a novitius és veteranus syntaxisták osztályát egy év alatt végezhette el. Igazán elemében azonban csak akkor kezdte magát érezni, midőn a poéták osztályába — a mai V. osztály — feljutott...“*

TARTALOM-JEGYZEK: Rehabilitáció. B. L. — A szabad egyház a tudományban. Baltazar Dezső. — Tárca: Nagy Imre. — Tanügy: A tiszántúli ev. ref. középiskolák tanáraihoz! — Közéletünk: Részletes indokolás. — Irodalom. — Különfélék. — Pályázatok.

Felelős szerkesztő és laptulajdonos:

Dr. BACZONI LAJOS.

Szerkesztő-társ: FERENCZY GYULA.

Pályázat.

A tiszántúli ev. reform. egyházkerület népiskolai tanügyi bizottsága pályázatot hirdet a II-ik, III-ik és IV-ik osztályok olvasó könyveire.

Ez olvasókönyvek szerkesztésénél és elbírálásánál a következő elvek tartandók szem előtt:

Az olvasókönyv olyan taneszköz, mely az olvasási készség és ügyesség elsajátításán kívül a növendékek ismeretkörének szélesítésére, az értelmi erő fejlesztésére, a kedély és izlés nemesítésére, az akaratnak a jó erkölcsökben való erősödésére szolgálhat gazdag és változatos anyagot; továbbá az olvasókönyv a nyelvképzésnek is legtermészetesebb és legbiztosabb eszköze lévén, a nyelvtani oktatásnak kezdete és végpontja; végre az olvasókönyvben foglalt olvasmányok a népiskolai fogalmazványok különböző nemeire alakot és anyagot szolgáltatnak. Ez általánosan megjelölt célokhoz képest az olvasókönyvek szerkesztésének kellékei ezek:

1. Az olvasókönyvekbe oly olvasmányok veendőek fel, melyek a növendékek értelmi és nyelvi képességén s természetesen fejlődött kedélyvilágán felül nem állanak, annál fogva általuk érthetők és élvezhetők.

2. Az olvasmányok fokozatos sorrendben úgy legyenek szerkesztve, hogy általuk a növendékek ismeretei is fokozatosan bővüljenek, értelmök erősödjenek s nyelvképességek párhuzamos fejlődés nyerjen. Különösen a nyelvképzésre vonatkozólag megkívánatik, hogy ezen olvasókönyvek a külön nyelvtani gyakorlókönyv használatát feleslegessé tegyék. E célra közben-közben oly olvasmányok iktatandók az olvasókönyvbe, melyek tekintettel a tantervben megállapított nyelvtani tananyag menetére, az egyes nyelvtani ismeretek módszeres kifejtésére alkalmas anyagot, illetőleg támpontokat nyújtsanak.

3. Az egészséges nyelvérték fejlesztése az olvasókönyvek egyik elsőrendű feladata lévén, azok nyelvezetét igazi magyarossággal hassa át, a mega egyszerűségében erőteljességében és kedvességében. E végett az olvas-

mányok nagyobb része elsőrangu prózairóink és költőink munkáiból vételessék vagy azok mintájára szerkesztessék.

4. Ev. reform. hitfelekezeti érdekeinkre, a mennyire lehetséges, tekintettel kell lennie az olvasókönyv szerkesztőjének s felekezetünk szelleme hassa át műveit.

5. Az általános vallásos-erkölcsi olvasmányok közé jó magaviseletre és illemre oktató s buzdító olvasmányokat is iktasson.

6. A reális tartalmú olvasmányok összeállításánál tekintettel legyen olyanok felvételére is, melyek hasznos élet- és egészségi szabályok elsajátítására és terjesztésére alkalmasak.

Szerkezetökre az olvasmányok kétfélék legyenek u. m. prózák és versek. Ez utóbbiaknak mind alakra, mind tartalomra nézve szépeknek, remekműveknek kell lenniök. Ugy számra, mint terjedelemre nézve azonban a prózai művek legyenek előnyben. Oly olvasmányok választassanak, illetőleg készíttessenek, melyek a magyar gyermeket a magyar föld és történelem, a magyar népelet és szokások ismeretébe mindinkább bevezetik s ezek alapján a haza szeretetét erősítik; de felvehetőek oly természetrajzi, földrajzi, történelmi, hely- vagy tájrajzi s másféle reális tartalmú olvasmányok is, melyek a gyermekek ismeretkörét részint újabb adatokkal öregbítik, részint a már szerzett ismeretek világosabbá tetelére szolgálnak. Ugy a költemények, mint a prózai olvasmányok nyelvezete népies, egyszerű legyen, kerülve azonban minden póriasságot és felesleges szószaporitást.

A második osztály olvasókönyvének terjedelme 5, a harmadiké 8, a negyediké 10 nyomott ív ciceróval számítva, a kézikönyvek megállapított alakjában. (Az 5-ik és 6-ik osztályok olvasókönyveinek előállításáról a tanügyi biz. később fog intézkedni.)

Az elfogadott könyvek az egyházkerület tulajdonává lesznek s a szerzők a megállapított terjedelemig, az első kiadásokor, nyomott ivenként 50 frjával jutalmaztatnak. A második és következő kiadások alkalmával minden könyv után külön-külön 120 frt díjban részesül a szerző, tekintet nélkül a kiadás példányszámaira, mindaddig, míg a kiadásoknál szükséges korrekurát és a tanügyi bizottság által kívánt javításokat maga végzi, illetőleg elvégezheti.

Nem záratnak ki a pályázatból a már nyomtatásban megjelent olvasókönyvek sem. Ezekre nézve a pályázat nyílt, míg a nyomtatásban meg nem jelent művekre zárt.

Felhivatnak tehát a pályázni akarók, hogy kinyomatott műveiket, vagy ha kéziratban levő munkákkal pályáznak, e kéziratokat tisztán leírva, bekötve lapszámozva s névvejtő levéllel ellátva az egyházkerületi népisk. tanügyi biz. elnökéhez, Hódmezővásárhelyre 1898. december hó 31. napjáig küldjék be.

Kovács Lajos,
a bizottság jegyzője.

Szabó János, esperes,
az e. ker. népisk. tanügyi biz. elnöke.

Káplánt keresek.

Szemeim gyengesége folytán van reá szükségem. Az illető vállalkozó, kell, hogy a lelkészi teendők minden ágában jártas, s legalább az első lelkészsképzési vizsgát letett, jó szónok, szolid viselkedésű, erős testalkatú férfiú legyen. Évi fizetése 500 frt, lakás, fűtés, világítás, egyéb semmi. Helyét azonnal elfoglalni köteles.

Szentes, 1897. nov. 18.

Gerőcz Lajos,
ev. ref. lelkész.